

Румен Стоичков

СКОКЪТ НА ВЪЛЦИТЕ

София, 2025

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Румен Стоичков, автор, 2025

ISBN 978-619-01-1601-1

РУМЕН СТОИЧКОВ

СКОКЪТ НА ВЪЛЦИТЕ

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	7
-----------------	---

СРЕД ЛЕГЕНДИТЕ НА СТАРА ПЛАНИНА И СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ

Лютиброд, който е изумил Феликс Каниц с красивата си природа	9
Горна Бела речка къта спомен за Марко Кралевити	15
Говежда – живот от хилядолетия покрай златоносна река	21
Цветкова бара помни Дядо Цветко, но и легендата за красивата Тодора	26
Сараево е само на 3 километра от град Мизия	33
Странностите на Войводово – създадено от чехи, словаци, немци, сърби и павликяни – преселници от Банат	41
В Софрониево пускат кратунки по Огоста и пазят обичаите помана и хоро на мъртвите	49
Балабанско е създадено от огромни на ръст преселници	59
Крушуна – над чиито водопади са кръжили ястреби	65
На разходка в Енчовци – чрез преданията за една стара църква	70
Радовци – спомени от миналото	78
Територията на Павликени е имала поселение преди 26 века!	83
Орляк е основано като удобно място за отглеждане на ряпа	90
Сред чудесата на Свояново	95
Разград: размисли през погледа на Регионалния исторически музей	101
Трънак пие вода от затапена чешма	106

На юг от Балкана – из Странджа, Сакар, Родопите и Тракийската низина

В село Бисер е Изворът на белоногата	111
Долно Луково къта вековен чар	115
В село Свирачи иконата Бъхте, бахте показва дали си грешен	122
Крепостни легенди от Маточина	128
Тополовград – градът на царските орли	133
Село Тракиец, край което е прогледнала красивата мома Вана	140
Неделино – спомени за чумава години, в които са построени 17 сводести моста	146

Стойките е разположено по северните склонове на рида Букова планина.....	152
Ягодина – медна долина, пещерни хора и красота в изобилие	158
В землището на село Левски Крали Марко направил на пух и прах изедника Арапка.....	167
Асеновата крепост – на кръстопътя на цивилизациите	173
Легенда за умиращ роб дава името на Бошуля	179
Старо Железаре е обитавано от одрисите	187
Пещера, наследник на поселението на бесите	196

По друмищата на Западна и Югозападна България

Скравена съхранява духа на Ботев и четниците му	203
Траките са добивали зелена руда в Зелениград.....	210
Трекияно – селцето с трите клена	214
Цапарево и Гореме, две села, които помнят красивата любов между турчин и българка.....	220
В село Никудин са бродили ламя и ходещ камък.....	227
Руенски манастир „Св. Йоан Рилски“ е в землището на Скрино – родното място на светеца.....	232
В пределите на Миланово са Лакатнишките скали.....	237

ИНТЕРВЮТА

Петър Цанков – първият рок барабанист в България, бъндарак и щурец	245
Георги Константинов: Между мен и другите хора тече ток.....	263
Ирина Седакова: Вие, българите, непрекъснато използвате благословии	273

ПРЕДГОВОР

Никога не започвам да пиша книга от заглавието. Зная, че в процеса на дешифрирането, обработването, писането и изчистването на детайлите то ще ми хрумне. Нещо ще ме провокира към размисли в тази посока – предания, легенди, нечие откровение, ситуация, дума, случка, каквото и да е – и то ще си дойде на мястото. В тази творба отново преобладават репортажите от различни краища на България, това е моят любим жанр, тъй като съм обхождал страната с репортерския ми касетофон и съм събрал историята им там, на място, сред обикновените необикновени хора. Слушал съм ги, хортували сме си, снимал съм някои, радвали сме се на запознанството ни и сме се разделяли като приятели – с обещанието, че пак ще се видим. В тези 40 материала има 3, които са в глава „Интервюта“, останалите са взирани в местната разпиляна памет. При подредбата на чутото и описаното в тези страници се впечатлих от една истинска случка. Преди години в ждрелото на родопската река Буйновска ловджийски кучета подгонили един вълк. Преценил хищникът, че няма шанс да ги победи и бягал с всички сили към спасението. Случайността го отвела към най-тесната част на планинския процеп, там, където отдолу се извира реката, а скалите отгоре почти се допират една в друга. Разстоянието между тях е седем метра, но вълкът успял да ги прескочи. Дали е било от страх, от вродено умение, от сила, от усет, че е напълно възможно – преданието не казва. Но в околността нарекли мястото „Вълчийт скок“. Така е и с оцеляването на българските села. Безброй проблеми ги преследват, но някои селища успяват в скока над бездната. Какви усилия и умения са им били необходими – те си знаят; важно е, че достигат до спасителния бряг и оцеляват. Затова нарекох тази книга „Скокът на вълците“ и се надявам да ви хареса метафората и съдържанието ѝ. Приятно четене, скъпи читатели!

СРЕД ЛЕГЕНДИТЕ НА СТАРА ПЛАНИНА И СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ

ЛЮТИБРОД, КОЙТО Е ИЗУМИЛ ФЕЛИКС КАНИЦ С КРАСИВАТА СИ ПРИРОДА

*А тук природата
е най-романтична.*

Това е цитат на Феликс Каниц, изречен през 1871 г., когато е бродил сред красотите на едно българско селце. По онова време то е носило турското име Гечидкьой, наричано и Гечид къосе, в буквален превод – лют, опасен брод; вероятно заради преминаващата съвсем наблизо река, често взимаща жертви именно там, при трудното прехвърляне през Искъра. Хората го наричали Лют брод и така постепенно името било и узаконено на Лютиброд. То се намира в административните предели на община Мездра, от която го делят 10 км. На 25 км е областният град Враца, а най-близките селища наоколо са Челопек, Зверино, Крета, Ребърково, Люти дол. 80 са километрите до столица-

та, независимо дали се пътува с кола по Искърското дефиле или с железопътния транспорт. На 2 км отстояние е Черепишкият манастир, който е ползван от местните миряни, тъй като се намира в землището и с това се обяснява липсата на църква в Лютиброд.

Не е било необходимо да се издига храм, но пък преди доста години във високата част на селото е издигната

камбанария. Кула – с кръст отгоре и звучна камбана, когато се налага да огласява един или друг повод.

Нямат такъв озвучител останките от стара, наричана римска, църква, строена през XII–XIV век; те мълчат на отсрещния баир. Разбира се, вероятно става дума за византийска или българска, строена през онова отдалечено летоброене. Споменава ми я кметът Иван Коцев. Дълги лета е тънела в забрава, но след 2010 г. с помощта на Сдружение „Историческа пробуда“ ѝ е направен някакъв ремонт, който да съхрани малкото оцелели през вековете руини. Те са на около 300 метра източно от Ритлите – природната забележителност, с която местните хора се гордеят „В подножието им все още стои халката, с която навремето ладията на Баба Илийца е била привързана, преди да премине реката. Нали Иван Вазов разказва в „Една българка“, че точно тук с болното внуче тя е прекосила Искър, за да отиде в Черепиш, където да му баят. И на връщане прави благородния жест – открадва расо и го дава заедно с един хляб на един от Ботевите чет-

ници“, припомня ми този епизод Катя Кръстева. Тя е от близо 400-те жители на Лютиброд, говореща с безкрайна любов за родното си място. Нарича го разкошно, уникално, красиво, вълнуващо, неповторимо...

Разбираема е нотката родолюбие, още повече че е свързано и с трагичния спомен за последните 12 четници, намерили гибелта си край Черепиш. Вдясно от отбивката, която се спуска към светата обител, горе, като залепена към скалите изглежда малка постройка. Параклис-костница. До нея водят изронени стъпала. 12 от четниците на Христо Ботев са намерили смъртта си в тази част на Балкана. Обезглавени са от турците, а телата им са намерили вечния си покой, след като са откупени от родолюбец и са положени именно в този параклис, строен с помощта на йеромонах Епифаний и наречен „Св. Йоан Предтеча“

Знае се в манастира, че дълго време след Освобождението сабята на

Ботев е пазена там – сякаш за да ги закриля или да ги води на бой и в отвъдното. Впрочем местността, в която са воювали, е „Рашов дол“, а те са били предвождани в последните си мигове от Георги Апостолов. Всяка година на 2 юни се прави заря, а на 3 – възстановка на баталията в знак на почит към паметта им. Мястото е на около 1 км от Лютиброд и до там води съградена туристическа пътека. А вляво от църквата на манастира, съхранил видяното и чутото, е така наречената „Вазова тераса“. Малка е, но на това място е било огромно вдъхновението на Вазов, когато е съзерцавал природата, скалите, извиращия се под нозете му Искър, историята. Има мнения, че тук е отсядал и Алеко Константинов – освен безспорните свидетелства, че в светата обител е пребивавал понякога Софроний Врачански.

„Нашите уникални Ритли са били римски затвор“, привнася предание в диалога ни Росица Дончева Стоянова. Още едно виждане в пребогатата история на Лютиброд, което в най-далечното си летоброене е носило името Коритен – заради формата си на корито, особена вгълбнатина, която характеризира разположението му в тези ридове на Врачански балкан, на около 500 метра надморска височина. Проучените анали показват, че Ритлите са използвани по римско време, че са били природно съградено укрепление, край което са открити и останки от базилика, да-

тирана към V в. Мястото е останало в отдалечените спомени като Коритен град. Смята се, че той е първото поселение в историята на Лютиброд – там, край Ритлите, но при турското нашествие е ограбено и опожарено. Последвани от още две местоположения. Второто е нагоре, в планината, далеч от османско посегателство, встрани от популярните пътища, в скритото край борова гора. И третото е сегашното – надолу, към дефилето, близо до влаковата линия и шосето – удобна връзка с околните селища. И едно разсъждение, встрани от пътищата. Има хора, според които трябва да се прочистят Ритлите от задушаващите ги и пълзящи в недра-та и снагата им разяждащи ги бурени, бръшлян, всевъзможна зеленина.

Районът е полупланински, с много малко обработваема земя – около 1600 дка, отдадена на няколко арендатора. Редуват отглеждането на пшеница и слънчоглед предимно. Животновъдството е отживелица, ако

се вгледаме в статистиката. До към 2005 г. в селото са отглеждани към 4500 овце и около 500 кози, уверява кметът Иван Колев. И добавя, че през 2017 г. на територията му има не повече от 100 овце, 100 кози, десетина крави, няколко коня и магарета. А повечето от жителите в трудоспособна възраст оцеляват в цехове и заводи в Ботевград и Мездра, както и със заетостта си покрай жп линията. През 1975 г. обитателите на Лютиброд са били около 1100, но по една или друга причина постепенно са започнали миграцията си към по-големите градове. Напуснали са кошмарните си улици, осеяни с безброй кърпежи и огромни дупки. „Почти всичко е правено през 70-те и 80-те години – уверява кметът – и дълго време не беше пипано нищо. Сега напоследък се опитват да правят от общината годишно по една улица поне. Водопроводната мрежа? Тя не е сменяна, тъй като попадаме в населени места под 500 души и е трудно. Но нямаме проблем с водата, захранваме и съседното Ребърково. Понякога в най-горещите месеци намалява заради течове, но няма режим.“

Особена е ситуацията с войнишкият паметник; за някои неща могат да се формулират само предположения. Че е съхранил имената на падналите във войните – Балканска, Междусъюзническа, Първа и Втора световни. Нищо не си личи – плод на намесата на времето, на забравата и на безхаберията на общината,

на Министерство на отбраната, на обществото ни като цяло. Едва ли са необходими толкова много финанси и усилия, за да се възпроизведат или изпишат наново дедите ни, загинали за Родината по бойните полета на Балканите.

„Правил съм докладни, искаха ми и снимки от община Мездра, ама все

не стигали средства“, жалва се Иван Коцев, пояснявайки, че е заснел и щитовете, които се надява да бъдат отново възстановени. Занемарата се вижда и по уличките, и по някои от старите къщи. На една от тях поне си личи паметна плоча върху фасадата ѝ: „Тук е роден Епифаний Младенов, игумен, основател на Революционния к-тет в Черепишкия манастир през 1872 г.“ Пътеката покрай домовете води и към оцветена в розово постройка, която също къта непознатата, предимно комунистическа, история: „В този дом живя и злодейски бе убит на 23 октомври 1923 г. комуниста Атанас Иванов Нинов. Тук се

роди и прекара своето детство и младежките си години ген.-полк. проф. Иван Кинов (1893–1967). Домът е посещаван от великия син на България Георги Димитров, Станке Димитров-Марек и маршала на Съветския съюз Сергей Бирюзов.“

Разходката из стръмнините носи още няколко недоумения пред канари и постаменти, подсказващи белег за позабравена и изтъняваща история от близкото минало. Колкото до съдбата на Основното училище „Христо Ботев“ – руши се, към 2010 г. се е появила идея да го превърнат в хотел за нуждите на селски туризъм. Имало е пансион в големия му двор, бюст-паметник на гениалния ни поет-революционер...

Читалището също е обвеяно от някогашната властваща идеология.

Нарича се „Колката“ – в памет на местния ремсисст и партизански ятак Никола Марков, обесен на 20-годишна възраст през 1943 г. Създадено е през 1925 г., помещавало се е най-

напред в частна къща, с изначални дарения от книги и организиране на нявгашните сбирки, семинари и празници. През 2017 г. книжният фонд беше над 7100 тома, а мъжкащата самодейност е свързана предимно с женския фолклорен ансамбъл. „16 жени сме, участваме в много събори и фестивали, отбелязваме всички празници, пеем“ – похвали се Марияна Димитрова Симеонова. Само дете е трудно поддържането на пътувания извън Лютиброд и материалната база, в която има и недовършен салон. Голяма сграда – с пенсионерски клуб, библиотека, читалня и много течове, сред които устоява етнографски кът. „Това е сбирка от битови предмети, дарени ни от тукашните хора. Най-различни ръчно изработени сукмани, глинени и дървени съдове, използвани в миналото, костюми, красиво извезани конопени ризи и т.н. На всеки има надпис от кого е подарен.“ А наблизко е поставено написаното от Каниц, възхитен от природата наоколо. Припомня го Катя Караджова, която – макар да е от Търговище – живее тук от 1964 г., и Катя Кръстева, чието потекло е от Лютиброд. „Върнах се от Враца и от 2003 г. живея тук постоянно, защото това е едно селище, което и моите деца харесват. Това е най-красивата част от дефилето. От Лютиброд до Лакатник аз не виждам по-хубаво и по-красиво място! Ние попадаме и в „Натура 2000“, имаме защитени видове, както и пещери. Местна гордост,

което не беше оценена, е Шишмановата дупка. Твърди се, че навремето цар Иван-Шишман е потърсил спасение тук, дори е скрил там някакво съкровище. Легенда е, разбира се, но лошото е, че като пробиваха тунелите, затрупаха и зазидаха тази дупка. И усилията ни да я направим туристическо достояние останаха напразни. Надяваме се винаги на разбиране в желанието ни да развиваме селски туризъм. Дали обичам това място? Всички, които минават от тук, спират и снимат. Това просто е нещо, което не може да се обясни. Не е само местен патриотизъм. Вълнуващо е!“

Стана дума, че още по-назад във времето на това място са се издигали римски църковни комплекси. А предание сочи, че по времето на цар Иван-Асен II този скалист район е бил населяван от богомили и за да се справи с тях и да ги асимилира,

той решава да построи на това свято място манастир. Християнски, православен. Случило се е. Но още нещо помнят до днес в Черепишката света обител – тук е била канцеларията на цар Иван Шишман! Звучи непознато, дори странно... Но защо пък да не е вярно?! И друго, в една от величавите си битки срещу турците, цар Иван Шишман е избрал за място на поредното сражение един от завоите на буйна река. Тежка била битката, много от войните му останали завинаги на това място. Свидетелство, че са отстоявали с живота си българската независимост. Години наред се белеели костите и черепите им в околността. Затова и местността е наречена така – Черепиш.

„А тук природата е най-романтична“ – гласи написаното от Феликс Каниц.

